

Morfologie II (CJA009)

Klára Osolsobě
osolsobe@phil.muni.cz
FIFA 7/II

SUBSTANTIVA ZE SLOVES

MUTACE B^S P^V (učitel, nosič, soudce, rýpal, mluvčí, umělec, ...)

- Jména osob (činitelská)
- Jména prostředků / nástrojů
- Jména výsledků dějů
- Názvy míst

derivace sufixální

- od kmene (stem-derivation) : +KmV : (*uč-i-tel*, *ne-mysl-i-tel-n-ý*, *kresl-i-c-í*)

od kořene (root-derivation) : -KmV (*mluv-č-í*, *lep-k-av-ý*)

- od tvaru: +tvarová koncovka (participia) (*o-pi-l-ý*, *trest-a-n-ec*)

Jména činitelská: derivační sufixy

- -tel (*učitel*)
- -č (*nosič*)
- -ce (*soudce*)
- -ec/-nec, -tec, -lec (*letec, trestanec, rytec, umělec*)
- -čí (*mluvčí*)
- -ík/-ník (*dělník*)
- -oun (*tahoun*)

tel

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 687

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

<u>lemma:</u>	<u>##</u>
ředitel	24415
obyvatel	19459
majitel	15626
učitel	10943
podnikatel	9283
uživatel	8373
spisovatel	7544
představitel	6912
velitel	6557
zaměstnavatel	5810
pachatel	5612
zastupitel	5086
dodavatel	4822
pořadatel	3701
pytel	3452
spotřebitel	2839
ukazatel	2803
činitel	2802
provozovatel	2763
zakladatel	2719
skladatel	2411
vyšetřovatel	2394
žadatel	2171
pozorovatel	2129
věřitel	2047

Zavřít Uložit

pytel, datel, hotel

- Jak by musela vypadat slovesa v infinitivu, pokud by substantiva *pytel* a *datel* měla být jejich deriváty ?
- Do které slovesné třídy a vzoru by patřila (mohla patřit)?
- Může před *tel* předcházet v češtině *o*, pokud má jít o činitelské jméno/jméno prostředku?

. *otel

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 48

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
hotel	12802
kotel	2215
motel	438
Eurotel	413
grandhotel	184
Parkhotel	49
fotel	20
interhotel	14
botel	14
elektrokotel	12
endotel	8
Sporhotel	5
Novotel	4
rotel	3
superhotel	3
Osečná-Kotel	3
loisiumhotel	2
lavhotel	2
euotel	2
Votel	2
Smotel	1
Lavhotel	1
apart-hotel	1
Smarhotel	1
Waldhotel	1

Zavřít Uložit

č

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 984

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	###
hráč	22088
rodič	21305
řidič	17055
hasič	7128
kouč	6841
volič	4322
posluchač	3612
uchazeč	2385
spoluhráč	2147
lupič	1695
vypravěč	1385
prodavač	1294
hlídač	1030
vyznavač	848
boháč	725
prarodič	658
potápěč	629
nosič	587
neplatič	468
Gandalovič	422
protihráč	411
holič	404
vyjednaváč	382
Kováč	379
Frič	341

Zavřít Uložit

Analyzujte

- *kouč*
- *boháč*
- *Galanovič*
- *Frič*
- *Hlaváč*
- *Bezruč*

?

- Jak by musela vypadat motivující slovesa, aby deriváty byly deverbativa.

Alternace KoV

- *ou/u* *loupit-lupič*
- *á/a*
- *í/i*
- *ý/y*

Alternace KoV

- *ou/u* *buřič, brusič, sudič*
- *á/a* *travič, trapič*
- *í/i* *řidič, miřič*
- *ý/y* *hyřič* (slovníky nedokládají)

ce

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 142

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	###
zástupce	15099
výrobce	9949
zájemce	7724
soudce	6898
vůdce	4823
obránce	4545
průvodce	4379
tvůrce	4329
poradce	3466
důchodce	2991
prodejce	2545
strážce	2328
odpůrce	2316
vládce	2298
předchůdce	2275
nástupce	2038
ochránce	1957
obhájce	1932
správce	1826
dopравce	1543
nájemce	1501
zastávce	1359
žalobce	1253
původce	1251
příjemce	1201

Zavřít Uložit

? *zá-stup-ce, vý-rob-ce, zá-jem-ce*

- U řady substantiv (deverbativ) dochází k alternaci v prefixu.
- Dochází k alternacím i u typu *-tel* a *-č*?

-ec/-[ntl]ec

The screenshot shows the Bonito software interface. The title bar reads "Bonito". The menu bar includes "Manažer", "Korpus", "Dotaz", "Konkordance", "Zobrazení", "Výběr", and "Nápověda". The search filter is set to "jméno:" and the corpus is "syn2010". The search options are "První" (selected), "Poslední", "Od 0", "Pozic", "od", "< KWIC", "Do 0", "Pozic", "od", and "KWIC >".

The main text area displays a concordance entry for the suffix "-ec". The text on the left is a paragraph from a document. The text on the right is a list of words ending in "-ec", with some words in red. The text on the far right is a continuation of the paragraph.

domýšlivý . " Dnes už neexistují zločiny ani obdiv těší . " Před chvílí jsem řekl , že čtyři a půl stopy dlouhé , nemůže to být o nějakou tajnou společnost . Nepsal to ipomínalo německý způsob psaní . Ale opravdový můžeme tedy s jistotou říci , že to nepsal odešel , proč by se tam vracel ? To přece Kdybych byl uvedl své jméno , některý z těch Tom Dennis - takovej šikovnej , slušnej velice čilý , a k tomu ještě znamenitý to všechno ukazuje , že vraždu spáchali vládě , že by si měla dát větší pozor na " " Ne , nenašli , " odpověděl jeden z ji nenajdete . Tady je vaše mzda . " Dal

zločinci
zločinci
stařec
Němec
Němec
Němec
zločinci
pitomců
mládenec
herec
cizinci
cizince
chlapců
chlapcům

, " řekl smutně . " Co je nám platný při už neexistují . Zdá se , že jsem se mýlil . Taková byla šířka kaluže na zahradní . Písmeno A , jestli jste si všiml , trochu , píše - li tiskacím písmem , vždycky používá , ale nešikovný imitátor , který to přehnal nedělají . " " Prsten , člověče , prsten by v tom hned začal něco věřit a strkal , dokud je na moři . Lodní společnost si . Byl neuvěřitelně dobře naličen . Zřejmě . Ti mají v Americe mnoho spolků , zavražděr . Standard poukázal na skutečnost , že . " Myslel jsem si to . Musíte pátrat dál po šilinku . " Teď zmizte a příště ať je

Počet výskytů: 266514
> Query : ".*ec"
> P-filtr: "NNM.*"

Zobrazeno: 1+50/266514 (0%) Řádek: 1

herec, jezdec, sportovec, střelec, chodec

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 1257

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
otec	34491
zaměstnanec	19051
chlapec	14658
Němec	10886
poslanec	9516
herec	8942
umělec	6944
vědec	6852
jedinec	6206
cizinec	5879
jezdec	4303
samec	4137
jednotlivec	3397
příznivec	3373
sportovec	3167
střelec	3162
lidovec	2971
mileneč	2855
spojenec	2664
stařec	2641
znalec	2613
lovec	2448
chodec	2439

Zavřít Uložit

? od participií

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 574

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

<u>lemma:</u>	<u>##</u>
otec	34491
zaměstnanec	19051
poslanec	9516
umělec	6944
jedinec	6206
cizinec	5879
střelec	3162
mileneč	2855
spojenec	2664
znalec	2613
zločinec	2334
velvyslanec	1981
zemědělec	1744
sourozenec	1742
svěřenec	1706
bratranec	1561
zajatec	1554
mládenec	1517
stoupenec	1466
světec	1276
opilec	1198
Japonec	1137
šílenec	1098

Zavřít Uložit

čí

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 23

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
mluvčí	12397
rozhodčí	4140
Krejčí	747
kočí	684
krejčí	442
průvodčí	372
Kočí	158
výběrčí	156
výpravčí	124
nákupčí	82
příručí	47
lovčí	47
dozorčí	44
videorozhodčí	43
náhončí	21
závodčí	11
výkupčí	8
Krajčí	4
Lankočí	4
Jančí	3
přímlovčí	3
námluvčí	1
Lovčí	1

Zavřít Uložit

?

- Jak by muselo vypadat sloveso, pokud by *kočí* mělo být deverbativum a ke kterému vzoru by muselo patřit?

jména prostředků

- *-č (počítač)*
- *-čka (hračka)*
- *-dlo (měřidlo)*
- *-tko (kružítko)*
- *-tel (ukazatel)*

č

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 408

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	###
počítač	13565
klíč	6631
míč	6167
meč	2989
pláč	2324
koláč	1677
přehrávač	1624
ovladač	1194
vysílač	1133
prohlížeč	1133
bič	1017
přijímač	1012
gauč	907
nosič	881
sendvič	874
spotřebič	868
kotouč	834
květináč	826
snímač	796
časovač	793
vodič	734
chladič	712
vypínač	690
kartáč	598
kouč	515

Zavřít Uložit

čka

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 2195

lemma: 0<KVIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
značka	11964
babička	6889
špička	5805
písnička	4335
herečka	4322
ulička	3966
holčička	3684
příčka	3436
jednička	3220
zpěvačka	3090
lavička	3084
hračka	2992
svíčka	2646
omáčka	2576
lžička	2460
sklenička	2313
krabička	2293
hlavička	2211
horečka	2084
zatáčka	1917
tečka	1507
vesnička	1479
kulička	1465
hračka	1430
sestřička	1334

Zavřít Uložit

dlo

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 375

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	###
divadlo	21597
pravidlo	13828
letadlo	11909
vozidlo	9176
zrcadlo	5094
sedadlo	4245
prádlo	3214
sedlo	2352
zavazadlo	2184
plavidlo	1743
chodidlo	1309
čerpadlo	1208
opěradlo	1191
prostěradlo	984
mýdlo	954
lákadlo	918
umyvadlo	790
lepidlo	772
sádlo	703
kormidlo	697
čidlo	625
strašidlo	623
madlo	576
chapadlo	438
rozpouštědlo	399

Zavřít Uložit

tko

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

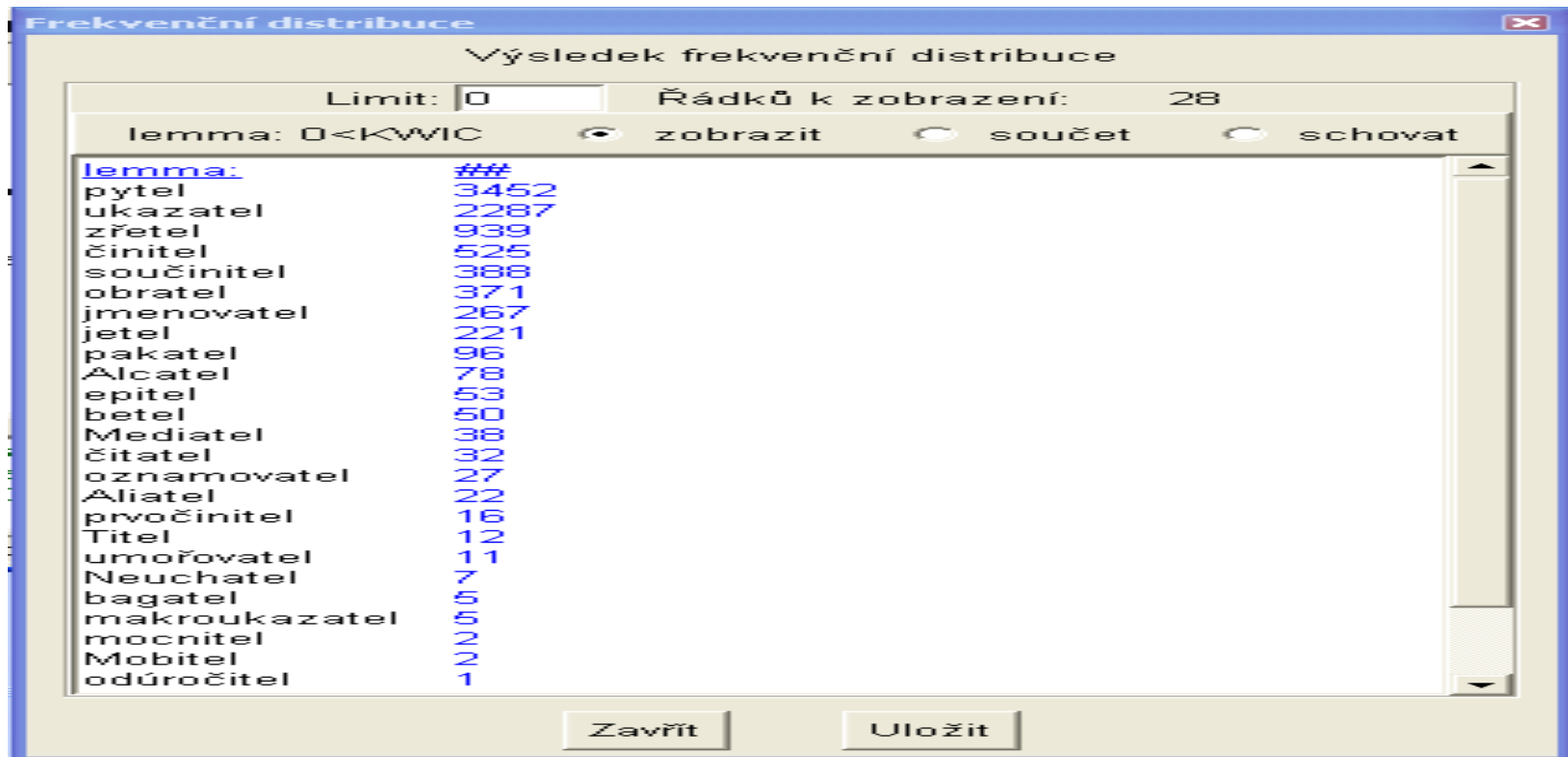
Limit: 0 Řádků k zobrazení: 281

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
sluchátko	2770
děvčátko	1094
zrcátko	1035
zvířátko	985
děťátko	951
lehátko	696
zakrátko	661
nakrátko	636
lýtko	593
sedátko	312
prasátko	293
kuřátko	186
kopýtko	184
kukátko	179
párátko	177
pozlátko	161
neviňátko	148
jezulátko	146
klekátko	114
rovnátko	111
poutko	110
lízátko	110
jehňátko	105
kotátko	97
cukrátko	90

Zavřít Uložit

tel

Názvy míst

- -iště
- -dlo
- -na, -ovna, -rna

iště

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 302

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
hřiště	9408
letiště	7383
schodiště	4917
parkoviště	4132
pracoviště	3771
stanoviště	3461
sídlíště	2870
jeviště	2793
Hradiště	2034
koupaliště	1852
bydliště	1774
útočiště	1406
hlediště	1362
výstaviště	1314
tržiště	1063
skladiště	1003
bojiště	901
učiliště	756
sportoviště	749
naleziště	731
nástupiště	683
ohniště	679
bludiště	666
staveniště	612
těžiště	597

Zavřít Uložit

? názvy míst

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 764

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
vlna	11598
knihovna	9133
slečna	8133
pojišťovna	7214
Anna	6162
sněmovna	6018
královna	5413
základna	5305
elektrárna	4597
továrna	4289
dílna	4167
prodejna	4004
koupelna	3884
kavárna	3609
panna	3346
skvrna	3219
jídelna	3127
pokladna	3057
princezna	2905
spořitelna	2301
pracovna	2161
rozhledna	1987
Joanna	1938
tiskárna	1931
šatna	1924

Zavřít Uložit

SUBSTANTIVA ZE SLOVES

TRANSPOZICE B^S P^V (učení, prosba, pískot, hra, smích, ...)

- Utvořené substantiv označuje děj pojmenovaný základovým slovesem.
- V češtině se pravidelně od každého slovesa derivuje podstatné jméno slovesné, a sice konverzí kmene shodného s kmenem pro tvoření pasivního přičestí ke vzoru *stavení*. Tato substantiva nejsou jako samostatná hesla uváděna ve slovnících. Může u nich ovšem docházet k přenosu významu např. z děje na místo děje.

Názvy dějů (transpozice)

- -n-í/-t-í (nošení, braní, skládání, běhání, krytí, tištění, tisknutí)
- -n-á/-t-á (kopaná, honěná, házená)
- -k-a (pohružka, výčitka)
- -ic-e (tlačení, mačkanice)
- -ot (jásot, hvízdot, šepot, dupot)
- -b-a (honba, malba, kresba)
- -o (mask.) (návrat, záskok, odvod, přínos)
- -a (mluva, rada, jízda)
- -e/-ě (koupě, péče, pře)
- -o (fem.) (odpověď, seč)
- -tv-a (žatva), -ot-a (žebrota), -t-o (strast), (-s/-z)-e/-ěň (sklizeň), -ež (loupež), -ch (smích)

Názvy dějů

- -ac-e (agitace)
- -ic-e (demolice)
- -c-e (deskripce)
- -s-e (diskuse)
- -x-e (anexe, flexe)
- -z-e (expanze, konverze)
- -ur-a (cenzura, diktatura)
- -át (diktát)
- (z řec.) -s-e (sepse, skepse), -z-e (geneze, askeze), -x-e (praxe)
- fr. –áž (blamáž)
- šp. –ád-a (promenáda)
- angl. –ing (trempling/trempink, trénink)

ní/tí

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 12914

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
vedení	22950
řízení	22158
řešení	21427
rozhodnutí	19505
zařízení	19438
jednání	19105
utkání	15307
umění	14510
chování	12486
oddělení	11080
setkání	10116
spojení	9960
opatření	9610
postavení	9070
použití	8468
sdružení	8357
vězení	8302
využití	8041
napětí	7851
zranění	7630
hnutí	7238
představení	7180
vydání	7015
hodnocení	6937
pojištění	6860

Zavřít Uložit

ot

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 169

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
život	92237
plot	4538
pot	2743
robot	1295
hrot	1073
rachot	891
klenot	717
šepot	690
bankrot	595
pilot	594
spot	590
hukot	503
Peugeot	466
šrot	445
jásot	388
štěkot	375
slot	373
skot	335
kompot	290
jekot	272
Margot	261
praskot	261
peugeot	259
trikot	249
bojkot	238

Zavřít Uložit

ba

Frekvenční distribuce

Výsledek frekvenční distribuce

Limit: 0 Řádků k zobrazení: 205

lemma: 0<KWIC zobrazit součet schovat

lemma:	##
služba	37352
stavba	25133
volba	23529
hudba	17562
výstavba	9728
chodba	9373
tvorba	9144
vazba	7589
skladba	5868
svatba	5460
léčba	5229
sazba	4836
hrozba	4043
modlitba	3455
údržba	3168
kresba	3076
bomba	3015
platba	2883
tržba	2854
malba	2530
těžba	2518
hradba	2369
plavba	2186
střelba	2114
přestavba	1777

Zavřít Uložit

Jak rozlišit název děje (transpozice) od názvu výsledku děje (mutace)

- Nahradit substantivem slovesným – substituční test (např. definice – definování, demolice – demolování, konkluze – vytvoření závěru, abstrakce – vydělování významů, domestikace – zdomácňování, malba – malování, honba/hon – honění, žatva – žnutí, sázka – sázení, návrat – vracení/vrácení (se), léčba – léčení ...)

Zařad'te slova z jedné slovní čeledě k jednotlivým třídám

- učitel, učedník, učenec, učebna, učiliště, vyučování
- mluvka, mluvidla, mluva, mluvčí, mluvení, mluvítka
- stojan, stojka
- vrták, vrtačka, vrtba, vývrtka, vrt, vrtání,
- herec, hráč, hra, hračka, herna, hřiště
- smeták, smetí, smetiště, smetana
- rýč, rydlo, rytec, zarytec
- švec, šídlo, šička, šev

Co mám umět?

Definice a příklady

- slovotvorné typy a třídy deverbálních substantiv kategorie mutace (jména činitelská, prostředků / nástrojů, výsledků dějů, názvy míst od sloves)
- slovotvorné typy a třídy deverbálních substantiv kategorie transpozice (jména dějů)
- jak odlišit název děje (transpozici) od (výsledku děje, místa děje, prostředku děje ... (mutaci)
- deverbativum od slovesného kmene (stem-derivation)
- deverbativum od slovesného tvaru
- deverbativum od slovesného kořene (root-derivation)